

بررسی جغرافیای گیاهی به منظور مدیریت بهینه مراتع

مطالعه موردی (حوزه آبخیز تنگ بن بهبهان)

جهانبخش پایرنج^{۱*}، فرج الله ترنیا^۲ و جواد پوررضایی^۳

^۱ فارغ التحصیل کارشناسی ارشد مرتعداری دانشگاه شهرکرد، ^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد مرتعداری دانشگاه تهران، ^۳ عضو

هیئت علمی مجتمع آموزش عالی بهبهان

*نویسنده مسئول jahanbakhsh2007@gmail.com

چکیده

حوزه آبخیز تنگ بن در شهرستان بهبهان و در جنوب شرقی استان خوزستان واقع است. این حوزه از نظر جغرافیای گیاهی در محدوده رویشی منطقه ایران تورانی (بخش جنگلی زاگرس) و منطقه رویشی سودانی قرار می گیرد. قرار گرفتن این حوزه در محدوده گذر منطقه ایران تورانی به سودانی این حوزه را از نظر جغرافیای گیاهی در موقعیتی خاص قرار داده است. فلور و پوشش گیاهی این حوزه در سالهای ۸۶-۱۳۸۵ مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت. بطور کلی ۲۰۲ گونه از ۴۶ تیره گیاهی جمع آوری و شناسایی شد. نتایج نشان داد که ۳۴/۷ درصد عناصر شناسایی شده جزو عناصر رویشی ایران تورانی، ۶/۶۱ درصد سودانی و ۸/۷ درصد نیز عناصر مشترک ایران تورانی و سودانی بودند. با وجود فاصله بین محدوده مورد مطالعه و منطقه رویشی مدیترانه ای سهم عناصر مدیترانه ای از گونه های شناسایی شده ۵/۱ درصد بود. عناصر مشترک ایران تورانی و مدیترانه ای نیز ۱۷/۳۵ درصد عناصر شناسایی شده را به خود اختصاص دادند.

واژگان کلیدی: جغرافیای گیاهی، عناصر رویشی، حوزه تنگ بن.

مقدمه

جنگل های زاگرس که به عقیده زهری (Zohary, 1981) از اوایل دوره هولوسن ظاهر شده اند، جنگل های منحصر به فردی می باشند که بخاطر اشکوب بندی متنوع، سیمای توپوگرافی و زمین شناسی خاص خود منبع تغذیه ای و پناهگاه مهمی برای انسان ها و حیات وحش بوده اند. این جنگل ها که منحصر به ایران، عراق، ترکیه و ارمنستان می باشند (Zohary, 1981)، انواعی از گیاهان را در خود جای داده اند که منابع ژنتیکی با ارزشی در مناطق خشک و نیمه خشک جهان محسوب می شوند. صرف نظر از استفاده هایی همچون علوفه، حیات وحش و استفاده های فرعی دیگر، این جنگل ها بخاطر سازندهای زمین شناسی خاص شان، از لحاظ تامین آب از اهمیت قابل ملاحظه ای برخوردارند. این در حالیست که زادآوری در این جنگل ها حداقل در منطقه مورد مطالعه تقریباً نزدیک به صفر می باشد. پوشش گیاهی هر منطقه میراثی است تاریخی، که از یک طرف معرف شرایط توپوگرافی و خاکی آن منطقه و از طرف دیگر معرف شرایط اقلیمی منطقه ای است که در طول سالیان دراز با آن خود را سازگار کرده اند و آینه ی تمام نمای آن منطقه می باشند که در واقع می توان گفت که شناسنامه ی زنده ی طبیعت اند. شرایط بلند مدت جوی در مقیاس بزرگ عامل مهمی است که در شکل گیری پراکندگی جغرافیایی گیاهان (Zohary, 1973; Takhtajan, 1986) نقش اساسی دارد. از اینرو حوزه تنگ بن که در گذر ناحیه رویشی ایران تورانی، جنگل های زاگرسی و سودانی قرار گرفته برای مطالعه انتخاب شد که این مطالعه می تواند از یک طرف عناصر رویشی دو منطقه را به تصویر بکشد و از طرف دیگر چگونگی اثر گذاری این دو منطقه رویشی بر روی همدیگر را شرح دهد و یک شمایی کلی برای مناطق رویشی جنگل های زاگرسی در همجواری با صحرا سندی بدست دهد.

مواد و روش ها

حوزه آبخیز تنگ بن در جنوب شرقی استان خوزستان و در محدوده جغرافیایی $50^{\circ} 13' 26/5''$ تا $50^{\circ} 18' 33/7''$ طول شرقی و $30^{\circ} 39' 33/8''$ تا $30^{\circ} 52' 14/4''$ عرض شمالی قرار دارد. بر اساس آمارهای ایستگاه کليماتولوژی دره کفتارک میانگین بارش آن $350/04$ میلی متر می باشد. جمع آوری نمونه های گیاهی با استفاده از روش پیمایش صحرایی در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ انجام شد. نمونه ها پس از انتقال به دانشکده منابع طبیعی بهبهان و گذراندن مراحل خشک و پرس با استفاده از منابع معتبر گیاهشناسی از جمله فلور ایرانیکا (Rechinger, 1963 - 1998)، فلور عراق (Townsend, 1968) فلور ایران (اسدی و همکاران، ۱۳۸۱-۱۳۶۷)، فلور خوزستان (مظفریان، ۱۳۷۸)، فلور رنگی ایران (قهرمان، ۱۳۷۸-۱۳۵۴) مورد شناسایی قرار گرفتند. برای پراکنش جغرافیایی گونه ها از طبقه بندی Zohary (1963) به کمک مجموعه فلورهای فلسطین (Zohary & Feinbrun-Dothan, 1966-1986)، فلور ترکیه (Davis, 1965 - 1988) و فلور ایران (اسدی و همکاران، ۱۳۸۱-۱۳۶۷) انجام شد.

نتایج و بحث

بطور کلی ۲۰۲ گونه از ۴۶ تیره گیاهی شناسایی شد. از بین گونه های شناسایی شده دو گونه متعلق به نهانزادان آوندی (سرخس ها)، یک گونه متعلق به کلامیدوسپرم ها و ۱۹۹ گونه دیگر متعلق به نهاندانگان بودند. از میان ۴۶ تیره شناسایی شده نیز تیره کاسنی (Compositae)، گرامینه (Gramineae) و لگومینوزه (Leguminosae) بترتیب با دارا بودن ۳۳، ۲۷ و ۱۹ گونه بیشترین درصد فراوانی گونه ها را (بترتیب با ۱۶/۳، ۱۳/۳ و ۹/۴ درصد) در تیره های گیاهی به خود اختصاص دادند. به لحاظ پراکنش جغرافیایی، منطقه ایران تورانی، ۳۴/۷ درصد؛ سودانی، ۶/۶۱ درصد؛ مدیترانه ای ۵/۱ درصد؛ اروپا سیبریایی ۰/۵۱ درصد؛ جهان وطن، ۲/۰۴ درصد؛ چند ناحیه ای^۱، ۲۰/۹۳ درصد و همچنین مناطق رویشی مشترک ایران تورانی مدیترانه ای، ۱۷/۳۵ درصد؛ ایران تورانی و سودانی، ۸/۷ درصد؛ ایران تورانی و اروپا سیبریایی، ۱/۰۲ درصد؛ مدیترانه ای و سودانی، ۲/۰۲ درصد و مدیترانه ای اروپا سیبریایی ۱/۰۱ درصد عناصر رویشی منطقه مورد مطالعه را به خود

نتیجه گیری کلی

منطقه مورد مطالعه، حوزه تنگ بن بهبهان، در محدوده ای واقع است که ناحیه گذر دو پهنه رویشی هولارکتیک و پالئوتروپیک است. این حوزه شامل دو بخش ژئومورفولوژیک کوهستان و تراس آبرفتی است که بترتیب ۹۷/۴ و ۲/۹۶ درصد سطح منطقه را به خود اختصاص می دهند. بر اساس طبقه بندی Zohary (1963)، قسمت کوهستانی حوزه جزوی از منطقه رویشی ایران تورانی (بخش جنگلی زاگرس) و تراس های آبرفتی حوزه نیز بخشی از منطقه رویشی سودانی است و مرز جدا کننده این دو واحد در واقع همان مرز جدا کننده دو منطقه رویشی از یکدیگر است.

نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که بیشترین درصد عناصر شناسایی شده در حوزه تنگ بن (۳۴/۷ درصد) متعلق به منطقه ایران تورانی است که این نتیجه با نتایجی که از مطالعات پوشش گیاهی جنگلهای زاگرس در استانهای لرستان و کرمانشاه صورت گرفته فتاحی و همکاران (۱۳۷۹) و حمزه و همکاران (۱۳۷۸) مطابقت دارد. بلوط ایرانی (Quercus Brantii var. persica) که به عقیده Zohary عنصر اصلی جنگلهای زاگرس است یکی از عناصر اصلی رویشی ایران تورانی است که تیپ

غالب جنگلهای بلوط در حوزه تنگ بن را تشکیل می دهد. قسمت ترسهای آبرفتی حوزه که ۲/۹۶ درصد از سطح محدوده مورد مطالعه را نیز به خود اختصاص داده است بخشی از منطقه رویشی سودانی است. بخش کوهستانی حوزه تنگ بن که اکثر گونه های جمع آوری شده نیز متعلق به آن می باشند، بیشتر تحت تاثیر عناصر مشترک ایران تورانی و مدیترانه ای (۱۷/۳۵ درصد) قرار گرفته تا عناصر مشترک سایر مناطق (ایران تورانی و سودانی ۸/۷ درصد، سودانی و مدیترانه ای ۲/۰۲ درصد، اروپا سیبریایی و مدیترانه ای ۱/۰۱ درصد، ایران تورانی و اروپا سیبریایی ۱/۰۱ درصد). تاثیر عناصر مدیترانه ای بر روی جنگل های زاگرسی بیشتر توسط Zohary (1963) مورد تایید قرار گرفته است.

منابع

- اسدی م؛ ع.ا. معصومی، م. خاتمساز، و.ا. مظفریان، (ویراستاران)، ۱۳۸۱ - ۱۳۶۷، فلور ایران، شماره های ۳۸-۱، انتشارات موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع.
- حمزه ب، م. خان حسنی، ی. خداکرمی، م. نعمتی پیکانی، ۱۳۸۷. مطالعه فلورستیک و جامعه شناسی گیاهی جنگل های چهاربزرگ کرمانشاه، فصل نامه پژوهشی تحقیقات جنگل و صنوبر ایران: ۱۶(۲).
- فتاحی م، ن. انصاری، ح. عباسی و م. خان حسنی، ۱۳۷۹. مدیریت جنگل های زاگرس، جلد اول، انتشارات موسسه تحقیقات جنگل و مرتع، ص ۴۷۱.
- قهرمان ا. ۱۳۷۸-۱۳۵۴، فلور رنگی، جلدهای ۲۰-۱، انتشارات موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع.
- Davis, P. H. (ed.) 1965 - 1988. Flora of Turkey, Vols. 1 - 10. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Raunkiaer, C. 1934. The life form of plant and statistical plant geography, Clarendon Press Oxford, 328p.
- Rechinger K. H., 1963 - 1998. Flora Iranica, Vol.1-173, Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz.
- Thakhtagan, A., 1986. Floristic Region of the World, University of California Press, 522p.
- Townsend, C. C., 1968. Flora of Iraq (Gramineae), Vol. 9, Ministry of Agriculture and Agrarian Reform, Baghdad, 588 p.
- Zohary M (1981) On the flora and vegetation of the Middle East Structure and evolution. In: Frey W, Uerpman HP (eds) Beiträge zur Umweltgeschichte des Vorderen Orients. Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients, Reihe A No. 8. Reichert, Wiesbaden, pp 1-17.
- Zohary, M. & Feinbrun-Dothan, N., 1966-1986. Flora Palaestina, Vol. 1-4, The Jerusalem Academic Press, Israel.
- Zohary, M. 1963. On the geobotanical structure of Iran. Bulletin of the Research Council of Israel, Section D., Botany. Supplement. 113 p.
- Zohary, M., 1973. Geobotanical Foundation of the Middle East, Vol. 1-2, Stuttgart, 739p.

Investigation on Plant Geography In order to optimize management of rangelands Case study (Tang Ban Watershed Basin in Behbahan)

Jahanbakhsh Payranj¹, Faraj Tarnian¹ and Javad Pourrezaei²

¹M. Sc. Student of Range Management, ²Academic Staff of Behbahan Complex Higher Education, I. R. Iran. Corresponding jahanbakhsh2007@gmail.com

Abstract

Tang Ban watershed basin is located in Behbahan city, the southeast of khozestan province. According to the Plant Geography, this basin is located in Irano-Turanian (subregion of Zagrosian forests) and sudanian regions. Thereby it has the specific condition from the point of view of plant geography. Field studies and Plant Sample collections were carried out in 2006 and 2007. The object of this study was to investigate and study Flora and plant cover. Over all, 202 species from 45 families were identified. Results indicated that 34.7 and 6.61 percent of identified plants were belonged to the Irano-Turanian and sudanian regions repectivly and 8.7 percent belonged to the common vegetative elements of Irano-Turanian and Sudanian regions. According to the distance between the case study and Mediterranean region, Share of the Mediterranean elements in this study was 5.1 percent. Common elements of Irano-Turanian and Mediterranean were included 17.35 percent of identified pants.

Key Word: Plant Geography, Vegetative Elements, Tang Ban Basin.